

Olja Perić

SUPSTITUCIJSKI DRIL U OBRADI TEKSTA NA LATINSKOM JEZIKU¹

Kad učenik ili student dobije zadatak da pročita, tj. da shvati, bez obzira na to da li će prevesti ili ne, neki malo teži književni tekst na latinskom jeziku, nađe se pred problemom: gdje i kako započeti. Ponekad jedna rečenica predstavlja čitavu glavu — potrebno je, dakle, i znanja i snalažljivosti i sistematičnosti u pristupu tekstu. Najčešća je greška u takvom slučaju prevoditi redom, ne analizirajući osnovne strukture, sintaktičke i leksičke.

Jedna od mogućnosti da se stekne navika sistematskog analiziranja zadatog teksta i da se on na temelju takve analize lakše i brže shvati a da pritom i gramatičke i leksičke strukture budu usvojene, jest analiza teksta na osnovi supstitucijskog drila, koja se može provesti prije nego što se prijeđe na čitanje izvornog teksta.

Taj dril ima, dakako, široku primjenu i u radu nakon obrade teksta. Međutim, ovdje ćemo govoriti samo o mogućnosti njegove primjene u analizi teksta prije čitanja ili prijevoda.

Tekst na kojem je primijenjen taj način rada jest c. 3 iz Ciceronova govora »Pro Archia poeta«:

»Sed ne cui vestrum mirum esse videatur me in questione legitima et in iudicio publico, cum res agatur apud praetorem populi Romani, lectissimum virum, et apud severissimos iudices, tanto conventu hominum ac frequentia, hoc uti genere dicendi, quod non modo a consuetudine iudiciorum, verum etiam a forensi sermone abhorreat: quaeso a vobis, ut in hac causa mihi detis hanc veniam, accomodatam huic reo, vobis, quemadmodum spero non molestam, ut me pro summo poeta atque eruditissimo homine dicentem, hoc concursu hominum litteratissimorum, hac vestra humanitate, hoc denique praetore exercente iudicium, patiamini de studiis humanitatis ac litterarum paulo loqui liberius; et in eiusmodi persona, quae propter otium ac studium minime in iudiciis periculisque tractata est, uti prope novo quodam et inusitato genere dicendi.«

Cijela je ova glava jedna rečenica, a sadržava niz veoma zanimljivih, ali i težih leksičkih i sintaktičkih konstrukcija.

Zadatak je: naći i sistematizirati osnovne strukture i uvježbati ih ne samo s vokabularom iz teksta nego i riječima iste ili slične leksičke i gramatičke strukture. Tek kad je to usvojeno i kad je konstrukcija izlaganja Ciceronove misli jasna i pregledna, može se prijeći na tekst. Rad se pro-

¹ Ciceron *Pro Archia poeta*, c. 3.

vodi usmeno, a nastavna su sredstva: udžbenik i grafoskop. Strukture s riječima za supstituciju projiciraju se pomoću grafoskopa. Učenici (studenti) prema zadatku sastavljaju nove, svoje rečenice, koje odmah usmeno i prevode, što kasnije olakšava shvaćanje i prijevod izvorne strukture. Projicirane i obrađene su slijedeće strukture:

1. ...*cui vestrum* mirum esse vide(a)tur *me*... hoc uti genere dicendi...
- A unus, nemo, quisque, nos;
 B ei, senatores, cives, vos;
 C is, ille, Cicero, orator.

Kod Cicerona je ta konstrukcija razdijeljena u dva dijela. Supstitucijom se utvrđuje upotreba genitiva partitivnog i konstrukcija akuzativa s infinitivom. Oblik konjunktiva — videatur — može se promijeniti u indikativ da ne bi izazivao zabunu pri prevođenju novih rečenica jer ni u izvornoj rečenici nije upotrijebljen apsolutno.

2.

- (i) ...res agatur apud $\left\{ \begin{array}{l} \text{A} \\ \text{praetorem} \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} \text{populi Romani} \\ \text{lectissimum virum} \end{array} \right.$
- $\left. \begin{array}{l} \text{B} \\ \text{iudices} \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} \text{severissimos} \end{array} \right.$
- (i) ...res agatur $\left\{ \begin{array}{l} \text{tanto conventu} \\ \text{frequentia} \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} \text{C} \\ \text{hominum} \end{array} \right.$

Da bi ta konstrukcija bila preglednija, dva puta se upotrebljava... res agatur (konjunktiv je također upotrijebljen zbog toga što je to dio zavisne rečenice te se prilikom supstitucije može promijeniti u indikativ) i zanimljivo je u tom slučaju objasniti razliku upotrebe dviju adverbničkih oznaka: upotreba prijedloga apud + akuzativ — kad se spominju konkretna lica pretor i suci, i upotreba samog ablativa — za oznaku broja prisutnih lica, odnosno genitiva — kad se spominju općenito ljudi.

- A i B senatus, consul, imperator, dux, poeta;
 C miles, senator, cliens, familiares.

3.

- ...*ego* in $\left\{ \begin{array}{l} \text{A} \\ \text{questione legitima} \\ \text{iudicio publico} \end{array} \right\} \left\{ \begin{array}{l} \text{B} \\ \text{...utor hoc genere dicendi...} \end{array} \right.$

- A tu, ille, vos, ei
 B utuntur, utimini, uteris, utitur, utimur.

Kod Cicerona je ovdje konstrukcija akuzativa s infinitivom, koja je već obrađena upravo u tom obliku pod točkom 1, pa je zbog toga sada promijenjena da bi se uvježbala upotreba glagola *utor* s ablativom sredstva.

4. ...genus *dicendi*, quod non modo a consuetudine *iudiciorum*, verum etiam a forensi sermone *abhorre(a)t*...
- A
 B
 C

- A loqui, testari, narrare, probare, explicare;
- B quaestio, lis, causa, controversia;
- C differre, abesse.

Supstitucijom navedenih riječi može se provjeriti u kojoj su mjeri usvojeni neki glagolski oblici (gerund i složenice glagola *fero* i *sum*), ali se posebna pažnja mora posvetiti tumačenju semantičkih razlika imenica pod B i glagola pod A.

A B C B
5. *Quaeso a vobis. Oro vos.*

- A petere, postulare, precari, implorare;
- B dei, consules, senatores, amici, parentes;
- C rogare, obsecrare, otestari.

...*quaeso a vobis*... glavna je rečenica čitave glave. Budući da sama konstrukcija ne zadaje poteškoće, dobro je osim glagola *quarere* i ostalih pod A, koji stoje s prijedlogom *a* + ablativ lica, proraditi i druge pod C koji traže akuzativ lica. Svakako je veoma korisno i zanimljivo proraditi semantičke razlike svih tih glagola.

Nakon analize tih pet struktura može se prijeći na prvi dio teksta i ondje naći konstrukcije koje su obrađene i koje su sastavni dijelovi nekoliko zavisnih rečenica. Budući da je glavna rečenica poznata, rečenice se redom analiziraju prema svome sintaktičkom značenju (*Sed ne... dicendi* — zahtjevna rečenica; *cum res... frequentia* — uzročna; *quod non... abhorreat* — odnosna), a zatim se i prevode.

Slijedeći dio teksta također se nadovezuje na glavnu ...*quaeso a vobis*.

6.

... <i>quaeso, ut in hac causa mihi</i>	A B	{	<i>accomodatum huic reo</i>
			<i>vobis, quem admodum spero non molestim...</i>
A	praebere, tribuere, facere, concedere;		
B	permissio, facultas, potestas.		

I ovdje je, osim same supstitucije, korisno proraditi značenja danih glagola i imenica.

7.

... <i>quaeso... , ut ...patiamini</i>	A	{	B <i>de studiis loqui...</i>
			C <i>...uti... genere dicendi</i>
A	concedere, permittere;		
B	exponere, dicere, disputare, disserere;		
C	frui, delectari.		

Još jedna zavisna zahtjevna rečenica, zapravo njezini osnovni dijelovi. Da bi se sama konstrukcija mogla shvatiti, neophodno je predočiti tu osnovnu strukturu; kasnije se analizom pridružuju svakom članu njegovi elementi. Tom se supstitucijom utvrđuje upotreba strukture *quaeso, ut* + *konjunktiv*, a osobito je zanimljivo objasniti upotrebu glagola *patior* 3 jer se javlja i u slijedećim slučajevima.

8.

... <i>quaeso, ut ... patiamini... uti</i>	A	{	novo	} genere dicendi.
			<i>inusitato</i>	

A vetus, usitatus, solitus, quotidianus, vulgaris.

Supstitucijom je ponovo uvježbana upotreba glagola utor 3, ovaj put i s pridjevima.

9.

...quaeso, ut me... ^A pro summo homine ^B dicentem... patiamini
^C eruditissimo
^C humanitatis
 de studiis ^C loqui...
^C *literarum*
 A doctissimus, optimus, prudentissimus, nobilissimus;
 B loqui, narrare, explicare, tradere;
 C bonae artes, scientia, philosophia, res militaris.

Budući da je ova struktura kao i prethodna, proširenje strukture pod 7, bilo bi veoma korisno uputiti učenike kako da analiziraju Ciceronov postupak, tj. kojim elementima i kojim stilskim postupcima on obogaćuje i slaže u skladnu cjelinu izražavanje svoje misli.

10.

...quaeso, ut me ...dicentem { ^A hoc concursu hominum litteratissimorum
^B hac vestra *humanitate*
^C hoc denique praetore exercente iudicium
 A congressus, conventus, colloquium;
 B benevolentia, prudentia, eloquentia;
 C vir, sapiens.

Supstitucijom se uvježbava upotreba ablativa obzira, a ujedno se može upozoriti na Ciceronov postupak pri upotrebi ovih triju ablativa: najprije konkretno ukazuje na velik broj ljudi sklonih književnosti, koji ga slušaju, zatim želi udobrovoljiti slušaoce spominjući njihovu čovječnost, napokon se ponovo vraća na konkretnu osobu pretora, spominje, zapravo, svoga brata Kvinta, koji je bio predsjednik suda i koji se također bavio književnošću.

11.

...loqui { ^A paulo *liberius*...
^B in *eius* modi persona...
 A immodeste, dissolute, large;
 B hic, quique, iste, ille.

Osim uvježbavanja superlativa priloga korisno je ukazati i na upotrebu genitiva *eius modi* (što se često piše zajedno) u službi atributa.

12.

...persona, quae propter { ^A studium } minime in { ^B iudicii } tractata
^A otium } est...
^B *periculis*
 A labor, negotium, benevolentia, humanitas, auctoritas, ingenuitas, liberalitas;
 B res publica, iudicium publicum, quaestio legitima, causa publica.

Ovim se supstitucijama prorađuje upotreba prijedloga *in* i *propter*, a s leksičke strane uvježbavaju se imenice koje označavaju neke od osobina ljudske naravi.

Pošto je obrađena i 12. struktura, može se opet prijeći na tekst te pro-naći, kao i nakon prvog dijela, usvojene konstrukcije (ut... detis... molestam — zahtjevna rečenica; ut... patiamini ... loqui et ... uti — zahtjevna rečenica; quae... tractata est — odnosna rečenica). Slijedi čitanje i prijevod.

Prikazana obrada književnog teksta nosi u sebi faze rada koje se u koncentričnim krugovima nadovezuju jedna na drugu. Zadatak je, naime, bio postići slijedeće rezultate:

1. rješenje nekih morfoloških problema — sve je nove riječi za supstituciju trebalo staviti u određeni oblik;
2. temeljito upoznavanje sa svakom sintaktičkom konstrukcijom, i to ne samo da se shvati i prevede nego da se može prepoznati i na nekom drugom tekstu;
3. usvajanje leksičkih struktura i semantičkih razlika u značenju pojedinih riječi;
4. uočavanje nekih značajki Ciceronova stila.

Koja će od tih faza biti najvažnija i kojoj će se pokloniti najviše pažnje i vremena, zavisi od predznanja učenika (studentata) i od rezultata koji nastavnik želi postići.

Ovako prikazan rad bio je namijenjen studentima I i II godine latinskog jezika i realiziran u okviru proseminarskih vježbi. Zbog toga je morfološkim problemima posvećena najmanja pažnja, dok su ostale faze rada, osobito 2. i 3, bile osnova za obradu. U višim razredima klasičnih gimnazija također se može raditi na takav način jer učenici te dobi već posjeduju potrebno predznanje.

Katica Jelinčić-Babić

OBRADA PASIVA U PRVOM RAZREDU OPĆE SREDNJE ŠKOLE

Pri obradi jezičnih struktura nastojim slijediti osnovna načela moderne nastave stranih jezika. Provodim niz raznovrsnih vježbi pomoću kojih učenici usvajaju pojedine rečenične obrasce i na osnovi njih stvaraju nove pravilne rečenice. Tipove vježbi brzo mijenjam da bih zadržala pažnju učenika. Jednu vježbu provodim najdulje pet do deset minuta.

Pri sastavljanju i odabiranju vježbi imam na umu načelo postupnosti. Uvježbavanje provodim usmeno. Na ploči ili na grafoskopu pišem samo uzorke. Nastojim da rečenice ne budu teške i preduge. Služim se tekstovima i vježbama iz udžbenika, kratkim pričama i vježbama iz raznih priručnika, iskorišćujem situacije u razredu ili ih stvaram primjenom vizuelnih sredstava. Posebnu pažnju obraćam intonaciji. Koristim se i tabelama, koje unaprijed pripremam. Radim s cijelim razredom i sa skupinama da bih što više aktivirala sve učenike, dobre i slabije.

Pri obradi pasiva u prvom razredu opće srednje škole rad sam započela ponavljanjem teksta »My Nose Is Running« iz udžbenika za prvi razred opće srednje škole *A Course of Spoken English* (Celmić). Ključna jezična struktura u tom tekstu je pasiv pa sam ponavljanjem sadržaja teksta uvjež-